

بررسی نگرش کاربران نسبت به تهدیدها و فرصت‌های شبکه‌های اجتماعی

علی اصغر کیا^۱

چکیده

اینترنت و شبکه‌های اجتماعی به همراه فرصت، در ذات خود تهدیدهایی را به دنبال دارد که اگر به درستی شناخته نشود، آسیب‌هایی را در پی خواهد داشت. در این بین، آگاهی کاربران شبکه‌های اجتماعی نسبت به فرصت‌ها و تهدیدهای این شبکه‌ها می‌تواند علاوه بر استفاده از فرصت‌ها در کاهش تهدیدها و آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی مؤثر باشد؛ بنابراین، در این مقاله که حاصل یک پژوهش پیمایشی است به بررسی و شناخت نگرش کاربران شبکه‌های اجتماعی نسبت به فرصت‌ها و تهدیدهای این شبکه‌ها پرداخته‌ایم. به این منظور پرسشنامه‌ای بین ۳۸۴ نفر از فارغ‌التحصیلان و دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا مراجعه‌کننده به کتابخانه‌ها و پژوهشگاه‌ها توزیع شد و نتایج نشان داد که ۵۷/۸ درصد فارغ‌التحصیلان و دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا نگرشی مثبت به کارکردهای شبکه‌های اجتماعی دارند و در مقابل نیز ۳۷ درصد آنان مخالف تهدیدآفرینی شبکه‌های اجتماعی هستند. همچنین بین عضویت در شبکه‌های اجتماعی و نگرش نسبت به

۱. استاد گروه روزنامه‌نگاری، دانشکده علوم ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبائی keya@atu.ac.ir

تهدید آفرین بودن این شبکه‌ها رابطه معناداری وجود دارد. به طوری که میانگین نمره نگرش نسبت به تهدید آفرین بودن شبکه‌های اجتماعی در بین کسانی که در این شبکه‌ها عضو هستند ۲۸/۴۸ و در بین کسانی که عضو این شبکه‌ها نیستند ۳۲/۴۰ بوده است؛ بنابراین، افراد عضو این شبکه‌ها کمتر آن‌ها را تهدید آفرین می‌دانند. همچنین نتایج نشان داد که هر چه سن افراد بیشتر باشد موافق تهدید آفرینی شبکه‌های اجتماعی هستند. بین جنسیت و نگرش نسبت به تهدید آفرین بودن شبکه‌های اجتماعی رابطه معناداری وجود ندارد. بین تحصیلات و نگرش نسبت به تهدید آفرین بودن شبکه‌های اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. به طوری که افراد با تحصیلات بالاتر کمتر شبکه‌های اجتماعی را تهدید آفرین می‌دانند.

کلید واژه‌ها: اینترنت، شبکه‌های اجتماعی، تهدیدها، فرصت‌ها، نگرش کاربران

مقدمه

ظهور شبکه‌های اطلاعاتی و ارتباطی و از آن میان اینترنت فاصله‌ها را از میان برداشته است و در زمانی کوتاه، حجم وسیعی از اطلاعات را منتقل می‌کند و امکان ارتباط بین افراد در اقصی نقاط دنیا و دسترسی به اطلاعات روزآمد را فراهم می‌نماید. فاکتور رسانه‌های جمعی و نقش آن در تحولات اجتماعی و جوامع بشری، به خصوص در حال حاضر آن قدر برجسته است که دانشمندان، ناگزیر قرن بیست و یکم را «عصر انفجار اطلاعات» و «انقلاب تکنولوژی اطلاعاتی» نامیده‌اند.

در دنیای مجازی شبکه‌های اجتماعی محبوب‌ترین بخش در این فضا برای استفاده عموم هستند؛ از کودکان و نوجوانان گرفته تا دانشجویان، دانش‌آموزان، شرکت‌های دولتی و خصوصی، برندهای تجاری، همه و همه سعی دارند تا در رسانه‌های اجتماعی، حضور پیدا کرده و ضمن تولید محتوا، برای خود مخاطبان ثابت دست‌وپا کنند. کاربران نیز در سطوح سنی، تحصیلی، فرهنگی، نژادی مختلف بر حسب علائق، اهداف و دلایل و نیازهای خود طیف وسیعی از محتوا را تولید یا انتشار می‌دهند؛ در نتیجه، استفاده و وابستگی به شبکه‌های اجتماعی رشدی روزافزون داشته و در زندگی فرد جایگاه مشخصی پیدا خواهد

کرد (بشیر، ۱۳۹۱: ۵۲).

فیس بوک، توییتر، فرندفیدز، مای اسپیس، اورکات، دیگ، دلشیز، گروه‌های ایمیلی، وبلاگ‌ها، چت‌روم‌ها و فروم‌ها از آن دسته سایت‌هایی هستند که قابلیت شبکه‌سازی وسیعی را در اینترنت ایجاد کرده‌اند و در مدت زمانی کوتاه به سرعت رشد کرده‌اند.

امروزه بیش از ۵۰۰ میلیون نفر، از شبکه‌های اجتماعی فیس بوک و ۱۹۰ میلیون نفر از شبکه اجتماعی توییتر در جهان استفاده می‌کنند. در این شبکه‌ها افراد با اطلاعاتی دربارهٔ مذهب، تولد، تعداد افراد خانواده، خصوصیات فردی، نوع تغذیه و غیره یکدیگر آشنا می‌شوند و همچنین بسیاری از مسائل خود را با دیگران به اشتراک می‌گذارند. بدین ترتیب، این شبکه‌ها می‌توانند مرجعی بسیار اثربخش بر فرهنگ جامعه و هویت افراد باشد؛ از این رو، تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر فرهنگ و هویت افراد به خصوص نسل جوان و نوجوان انکارناپذیر بوده و پرداختن به این مسئله را بسیار بااهمیت جلوه می‌نماید.

علاوه بر آن در حال حاضر در کشور ما علاوه بر شبکه‌های ذکر شده، شبکه‌های وایبر، اینستاگرام، واتس‌آپ و ... در میان مردم ما بسیار فراگیر شده است و افراد زیادی عضو این شبکه‌ها هستند. روزانه میلیون‌ها پیام و خبر در این شبکه‌ها ردوبدل می‌شود که بسیاری از این مطالب بار فرهنگی و دینی دارد. بعضی‌ها معتقدند که شبکه‌های اجتماعی باعث استحاله فرهنگی شده و دستاورد دشمنان برای جنگ نرم است. عده‌ای دیگر بر این باورند که شبکه‌های اجتماعی فرصت خوبی است تا به وسیله آن ارزش‌های معنوی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به سایر کشورها انتقال و ما توسط آن بتوانیم حرف خود را به دنیا برسانیم. همچنین برای متولیان فرهنگی کشور نیز فرصت خوبی است تا توسط این شبکه‌ها بتوانند فرهنگ‌سازی کرده و برای مردم و قومیت‌های مختلف اثربخش باشند؛ بنابراین، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی به همراه فرصت، در ذات خود تهدیدهایی را به دنبال دارد که اگر به درستی شناخته نشود، آسیب‌هایی را در پی خواهد داشت. در این بین آگاهی کاربران شبکه‌های اجتماعی نسبت به فرصت‌ها و تهدیدهای این شبکه‌ها می‌تواند علاوه بر استفاده از فرصت‌ها در کاهش تهدیدها و آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی مؤثر باشد؛ بنابراین، در این مقاله که حاصل یک

پژوهش پیمایشی است به بررسی و شناخت نگرش کاربران شبکه‌های اجتماعی نسبت به فرصت‌ها و تهدیدهای این شبکه‌ها پرداخته‌ایم.

شبکه اجتماعی

ریشه کلمه شبکه اجتماعی به زمانی برمی‌گردد که مردم در قبایل کوچک زندگی می‌کردند حتی در آن دوران مردم با برخی از اعضای گروه مانند خویشاوندان نزدیک، بیشتر از دیگران رابطه عمیق‌تری داشتند. این اصطلاح زیرمجموعه رسانه‌های اجتماعی قرار می‌گیرد. رسانه‌های اجتماعی مفاهیمی کلان هستند که به واسطه پیدایی شبکه‌های جدید ارتباطی؛ چون اینترنت و تلفن همراه پدید آمدند. درحقیقت این شبکه‌ها بر پایه مشارکت همگانی بنا شده‌اند در این شبکه با اطلاعاتی روبه‌رو هستیم که ردوبدل شدن آن‌ها در بین افراد گوناگون ممکن است.

مفهوم شبکه اجتماعی نخستین بار در سال ۱۹۴۰ در انسان‌شناسی توسط براون معرفی شد. در اواسط دهه ۱۹۵۰ این مفهوم توسط بارت و بارنز استفاده شده است.

یک شبکه اجتماعی، یک ساختار متمرکز اجتماعی است که از گروه‌هایی به‌عنوان فرد یا سازمان تشکیل شده است. این گروه‌ها توسط یک یا چند نوع خاص از وابستگی به هم متصل می‌شوند. ساختارهای حاصل از شبکه‌های اجتماعی اغلب بسیار پیچیده هستند. در تحلیل شبکه‌های اجتماعی، گروه‌ها، همان افراد درون شبکه‌ها هستند و رشته‌های، روابط میان آن‌هاست. اصطلاح «شبکه‌های اجتماعی» زیرمجموعه رسانه اجتماعی قرار می‌گیرد. شبکه‌های اجتماعی به علت بی‌مکانی حاکم بر اینترنت بر علایق افراد و گروه‌ها بنیان نهاده شده‌اند. در حقیقت شبکه‌های اجتماعی بر پایه مشارکت همگانی بنا شده‌اند. در تعریف شبکه‌های اجتماعی آورده است: فضایی در دنیای مجازی هستند که برای ارتباط با افراد مختلف با سطوح گوناگون دسترسی به‌وجود آمده است. ایجاد ارتباط جمعی و میان فردی، تشکیل اجتماعات مجازی، اطلاع‌رسانی تبادل اطلاعات و نظرات از شناخته‌شده‌ترین کارکردهای این فضا است (سلطانی فر، ۱۳۹۱).

شبکه اجتماعی اینترنت

از زمان تونیس و تلاش وی در تعریف دوگانه تجمع انسانی یعنی، اجتماع (جامعه) به بعد همه متفکران علوم اجتماعی، رودررو بودن، محدودیت تعداد، ابتلا بر روابط عاطفی و نه روابط عقلانی را به عنوان ویژگی بنیادین اجتماع پذیرفتند. هرچند ارتباط کاربران در شبکه اجتماعی اینترنتی رابطه با واسطه و نه رودررو است.

شبکه‌های اجتماعی اینترنتی همچون فیس‌بوک در عین حال که فضایی هستند که در آن‌ها افراد دوستان جدیدی پیدا می‌کنند یا دوستان قدیمی خود را در جریان تغییرات زندگی‌شان قرار می‌دهند؛ مکان‌هایی برای تبادل نظر هستند که در آن جوانان عقاید و نظرات خود را به اشتراک می‌گذارند. این قابلیت باعث می‌شود که شبکه‌های اجتماعی اینترنتی به مکانی برای معرفی ایده‌های جدید و بحث پیرامون آن مبدل می‌شود.

سایت‌های شبکه‌های اجتماعی بعد از پورتال‌های بزرگی مثل یاهو و موتورهای جست‌وجو مثل گوگل تبدیل به پراستفاده‌ترین خدمات اینترنتی شده‌اند.

اولین شبکه اجتماعی مجازی به آدرس sixdegrees.com در سال ۱۹۹۷ آغاز به کار کرد (سالاوی و دیگران، ۲۰۰۸) و پس از آن تعداد این شبکه‌ها رو به فزونی گذاشتند و هنوز هم ادامه دارد. دانشنامه ویکی‌پدیا فهرستی از ۲۴۰ سایت شبکه اجتماعی ارائه کرده است که نشان‌دهنده تعداد زیاد آن‌هاست و تنوع موضوعی آن‌ها نیز شایان توجه هست (wikipedia.org).

وب‌سایت‌های شبکه اجتماعی با فراهم آوردن انگیزه و هدف برای فعالیت در رسانه‌ای که پیش از این جذابیت کمی داشته به‌طور فزاینده‌ای افراد را در دنیای آنلاین می‌کشد. برنامه‌هایی نظیر فیس‌بوک، توییتر و فرندفیدز مخاطبان بسیار زیادی را جذب کرده؛ و این مسئله به کنجکاوی ذاتی ما برای دانستن درباره دیگران و ارتباط با دیگران و اینکه دیگران در زندگی‌شان چه می‌کنند مربوط می‌شود.

این علاقه به دانستن درباره دیگران و ارتباط با دیگران در جهت تقویت سایر فعالیت‌های

ما در محیط آنلاین بهره‌برداری می‌شود. استفاده از شبکه اجتماعی آنلاین راه پایداری این اجتماع و ادامه اشتراک تجربیات و یادگیری‌ها می‌شود. شبکه‌های اجتماعی آنلاین می‌توانند خط زندگی جدیدی برای افراد منزوی و بریده از فامیل و اجتماع فراهم کنند.

انواع شبکه‌های اجتماعی مجازی

شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به نوع کارکردشان و نوع استفاده کاربران از آن‌ها به شش گروه دسته‌بندی می‌شوند. بدیهی است در اکثر شبکه‌های اجتماعی کارکردهای مختلفی در کنار هم عرضه می‌شوند و درحقیقت این اقبال مخاطبان به آن‌ها است که موجب برجسته‌شدن کاربرد خاصی از آن می‌شود؛ بر همین اساس اولین گروه این دسته‌بندی به شبکه‌های اجتماعی چندوجهی اختصاص دارد. این دسته‌بندی عبارت است از: شبکه‌های اجتماعی چندوجهی، سیاسی، تبادل خبر، تجاری، دینی و شبکه‌های اجتماعی تفریحی است.

ویژگی شبکه اجتماعی

برای شبکه اجتماعی مجازی با توجه به نوع کارکردشان ویژگی‌های فراوانی نام برده شده است. آنچه باید در تعیین این ویژگی‌ها به خاطر داشت این مسئله است که شبکه‌های اجتماعی مجازی در حقیقت یک سایت اینترنتی است که در بستر وب عرضه می‌شود؛ بنابراین خصوصیات عمومی سایت‌های اینترنتی را داراست. مسئله دیگر نیاز کاربران در استفاده از این شبکه‌ها است که می‌تواند در جهت استفاده اهداف و امیال خود، امکان خاصی را به کارگیرد و آن را تبدیل به ویژگی آن سایت اجتماعی کند.

ویژگی‌های عمومی شبکه‌های اجتماعی مجازی عبارت‌اند از: اشتراک محتوا؛ ایجاد دوست و سازمان‌دهی دوستی و ارتباط مجازی؛ قدرت کند و کاو سازی (لینک‌شدن، لینک کردن) باز انتشار؛ دنبال کردن؛ دنبال شدن؛ سرگرمی؛ بازی‌های گروهی؛ چندرسانه‌ای بودن؛ گپ؛ نقد بی‌رحمانه؛ جست‌وجو کردن؛ جست‌وجو شدن؛ اطلاع‌رسانی؛ دسترسی توسط تلفن همراه؛ اعتماد؛ استناد و تعمیم؛ خرد جمعی؛ قدرت سرمایه اجتماعی؛ ساختار دموکراتیک؛ قدرت ایجاد تحرک اجتماعی؛ ادغام فناوری‌ها و از دیگر ویژگی‌های شبکه اجتماعی

می توان تنوع ابتکار و خلاقیت در آن ها را نام برد. شبکه های اجتماعی رسانه نسل جوان است و همچنین با توجه به شرایط مختلف شبکه های اجتماعی می توانند رسانه جایگزین رسانه های اصلی باشد.

البته شبکه های اجتماعی علاوه بر اینکه دارای ویژگی های مثبتی (که پیش از این ذکر شد) هستند باعث مشکلات و آسیب هایی نیز می شوند که در ادامه به فرصت ها و تهدیدهای کاربران شبکه های اجتماعی می پردازیم.

فرصت ها

معنا و مفهوم، ظرفیت ها و قابلیت های رسانه های اجتماعی، افزایش روزافزون شمار کاربران، تأثیرات این رسانه ها در هویت یابی و نقش دوگانه آن ها در دامن زدن به وفاق یا تضادهای اجتماعی است. گسترش این شبکه های نوین اجتماعی فضای مناسبی برای بیان هویت گروه های پراکنده فراهم آورده است. اکنون این اجتماعات این امکان را یافته اند که با استفاده از شبکه های اجتماعی، هویت جمعی خود را به نوعی تقویت کنند. این امر به خصوص در کشور ما که دارای وسعت سرزمینی فراوان و تنوع قومیتی گوناگون است، بایسته است به آن توجه شود تا از طریق این شبکه های اجتماعی امکان تبادل فرهنگی میسرتر شود.

این شبکه ها می توانند نوعی فعالیت مدنی را برای شهروندان به وجود بیاورند. شبکه های اجتماعی مانند فیس بوک و ... همگی در یک چیز مشابه هستند. شما در آن ها سعی می کنید مطالب خود را با دیگران به اشتراک بگذارید و برای خود هم فکر و دوست پیدا کنید؛ دقیقاً مانند یک جامعه فیزیکی.

استفاده از شبکه های اجتماعی به عنوان ابزاری برای بیان عقاید و دیدگاه های سیاسی- اجتماعی به خصوص در میان کشورهای در حال توسعه و کشورهای با نظام های نیمه باز و تقریباً بسته بیشتر مشهود است. نوع استفاده ای که کاربران از این شبکه ها می کنند در میان مناطق و کشورهای مختلف متفاوت است.

استقبال از شبکه های اجتماعی از آن روست که کاربران اینترنتی می توانند برای اغلب

نیازهای آنلاین خود در این وب‌سایت‌ها پاسخ مناسب بیابند. در شبکه‌های اجتماعی کاربران می‌توانند پروفایل‌های شخصی برای خودشان بسازند که شامل مشخصات، تصاویر، علاقه‌مندی‌ها و سایر موارد این‌چنینی است.

امکانی شبیه به وبلاگ‌ها و میکرو وبلاگ‌ها برای نوشتن مطالب کوتاه و یادداشت‌های روزانه و فضایی شبیه به سایت‌های عکس برای قراردادن تصاویر شخصی، ایجاد فضایی شبیه به چت برای گفت‌وگوهای فوری میان کاربران، قابلیت ساختن اتاق‌های گفت‌وگو و صفحات هواداری شبیه به فروم‌های اینترنتی از دسته ساده‌ترین این امکانات است. شبکه‌های اجتماعی متناسب با نوع موضوع فعالیتشان امکانات دیگری همچون خبرخوان‌های اینترنتی، بازی‌های آنلاین، قابلیت آپلود کردن ویدئوها و فایل‌های کامپیوتری و برقراری ارتباط با سایر رسانه‌های شخصی را نیز در گزینه‌هایشان دارند. بدین ترتیب، اغلب امکاناتی را که کاربران اینترنتی پیش‌ازاین از طریق مراجعه به چندین وب‌سایت کسب می‌کردند، یکجا در شبکه‌های اجتماعی دریافت می‌کنند.

این قابلیت که یک کاربر بتواند با امثال خود در کشورهای دیگر جهان ارتباط برقرار کند باعث می‌شود تا این شبکه‌ها به مکانی تبدیل شوند که در آن‌ها ایده‌های جدید معرفی شده و بحث شود. وجه مشترک گونه‌های متعدد رسانه‌های اجتماعی، مخاطب‌محور بودن آن‌ها و تولید محتوا توسط افراد استفاده‌کننده است؛ بدین صورت که در رسانه‌های اجتماعی هر فرد محتوایی را که خود تولید یا انتخاب کرده است با دیگر افراد به اشتراک می‌گذارد.

شبکه‌های اجتماعی مجازی محیط مساعدی را برای مشارکت افراد در جامعه مجازی، برقراری روابط نمادین و کشف مجدد خود و بازتعریف هویت‌های دینی، اجتماعی، سیاسی و ... فارغ از محدودیت‌ها و عوامل سرکوب‌کننده از طریق تعاملات مجازی و نمادین فراهم می‌کنند. شبکه‌های اجتماعی مجازی بیشترین شباهت را به جامعه انسانی داشته و به فرد امکان برقراری ارتباط با شمار بسیاری از افراد دیگر را فارغ از محدودیت‌های زمانی، مکانی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی می‌دهند.

شبکه‌های اجتماعی را می‌توان همچون زیرمجموعه‌ای از جامعه در نظر گرفت که افراد در

آن به زندگی ای موازی با زندگی بیرونی خود در جامعه واقعی می پردازند و با افراد دیگر ارتباط برقرار می کنند. افراد با حضور در شبکه های اجتماعی و استفاده از گونه های مختلف رسانه های اجتماعی از مزایای حضور در این اجتماع مجازی نظیر حمایت اطرافیان، اطلاعات، عواطف و احساسات برخوردار شده و اغلب جوانب زندگی واقعی خود را که نیازمند حضور فیزیکی افراد در کنار یکدیگر نیست در این اجتماعات مجازی دارا هستند. این شبکه ها کارکردهای گوناگون اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و ارتباطی دارند و بیش از پیش رابطه های چهره به چهره را کاهش می دهند. شبکه های اجتماعی را فراتر از گونه ای وبسایت می توان به عنوان رسانه های جدیدی در نظر گرفت که در ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی تغییراتی ایجاد کرده اند. چالش هایی که شبکه های اجتماعی در سال های اخیر با آنها مواجه بوده اند، حوزه هایی فراتر از فضای مجازی را تحت تأثیر قرار داده است. شبکه های اجتماعی به عنوان یکی از گونه های رسانه های اجتماعی، امکانات تعاملی چشمگیری برای کاربران اینترنتی فراهم کرده اند و در افزایش مشارکت شهروندان در برخی فرایندها مؤثر بوده اند.

شبکه های اجتماعی قدرت بسیج کنندگی دارند؛ یعنی، می توانند افراد را در یک زمان یا مکان در محیطی واقعی گرد هم آورند، یا در محیط مجازی به کمپین پردازند.

تهدیدها

انواع تهدیدهای ناشی از این شبکه ها را می توان در دسته بندی های مختلف سیاسی و اقتصادی و اجتماعی بحث و بررسی کرد. در زمینه مسائل سیاسی مهم ترین مسئله به وجود آمده موجودیت های بدون سرزمین یا به عبارتی امپراتوری های بدون خاک است. این دو درحقیقت به معنای تهدید و تضعیف مرزهای ملی و هویت های ملی و قومی است. به راستی می توان این کاربران را شهروندان امپراتوری های نوین دانست که مهم ترین وجه تمایز این امپراتوری ها با دولت-ملت های کنونی غیر سرزمینی بودن آن است. این شبکه ها، فضای تعاملی جسورترین آدم هایی است که فعالیت در این شبکه ها را نوعی

فعالیت مدنی و حتی مبارزه مدنی می‌دانند؛ از این رو از نقد بی‌رحمانه حاکمیت، سیاستمداران و رسانه‌های رسمی ابایی ندارند؛ به همین جهت زبان آن‌ها متفاوت با سایر رسانه‌ها به نظر می‌رسد. عرصه سایر و فضای مجازی در آینده‌ای نزدیک در تسخیر شبکه‌های اجتماعی خواهد بود؛ بنابراین، ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی را دچار تحول جدی و ساختاری خواهد نمود. آن‌ها می‌توانند فرهنگ دموکراتیک را گسترش دهند و نقشی اساسی در بازآفرینی، تقویت و واقعی‌تر شدن هویت‌ها داشته باشند.

هرچند افزایش تعارضات ساختاری و دوگانگی هویت، یکسان‌سازی فرهنگی، تقویت گرایش‌های گریز از مرکز (فرو ملی و فراملی)، ایجاد اختلاف و شکاف میان ملت‌ها به دلیل ملی‌گرایی افراطی، ایدئولوژی‌های متضاد و در نهایت بروز شکاف فرهنگی، یکپارچگی افقی گروه‌ها و طبقات و تشدید دوقطبی، تضاد با ارزش‌ها، باورها، تضعیف پیوندهای سنتی از طریق تقویت و تبلیغ ارزش‌های غربی و کمک به استحاله فرهنگی، بهره‌برداری تبلیغاتی و انتشار اخبار غیرواقع تحریف‌شده، ایجاد نخبگان سیاسی و فرهنگی وابسته، به جریان‌ات خودساخته از طریق شبکه ارتباطی، از آسیب‌های سیاسی شبکه‌های اجتماعی مجازی محسوب می‌شود.

اینترنت از یک سو آگاهی سیاسی افراد را افزایش می‌دهد و از سوی دیگر آن‌ها را در مناسبات سیاسی درگیر می‌کند و از آنجایی که فضای عمومی شهری برای گفت‌وگو به ندرت وجود دارد؛ در نتیجه فضای مجازی به عرصه‌ای برای گفت‌وگو تبدیل می‌شود. ویژگی اصلی این فضا و این شبکه‌های اجتماعی مجازی پویایی آن‌هاست که با توجه به ابزارهایی که در اختیار کاربران قرار می‌دهند سبب می‌شوند تا افراد بهتر بتوانند گرایش‌های سیاسی خود را نشان دهند؛ و ویژگی اصلی آن، پویایی این فضا هست که با توجه به ابزارهایی که در اختیار کاربران قرار می‌دهد سبب می‌شود تا افراد بهتر بتوانند گرایش‌های سیاسی خود را نشان دهند. یکی از این فضاها که مخاطبان زیادی را جذب کرده است، شبکه‌های اجتماعی هستند. شبکه‌های اجتماعی مجازی اغلب سرویس‌های مبتنی بر وب هستند که سرویس‌های آنلاین، پلت فرم‌ها یا سایت‌هایی را شامل می‌شوند که افراد نظرات و علاقه‌مندی‌های خود را در

آنها بیان کرده و با دیگران به اشتراک می‌گذارند (کیا، ۱۳۹۱).

این شبکه‌ها، فضایی ایجاد کرده‌اند که کاربران می‌توانند به جبران محدودیت‌ها و موانع فضای واقعی زندگی پردازند و فرصتی برای تعاملات، ارتباطات و انتقال پیام ایجاد شده است. از میان کارکردهای سیاسی شبکه‌های اجتماعی می‌توان به انقلاب‌های خاورمیانه و گسترش موج بیداری اسلامی اشاره کرد. آنچه در این تحولات درخور نگرش هست، نقش رسانه‌های ارتباط جمعی و به‌خصوص شبکه‌های اجتماعی؛ مانند توییتر و فیس‌بوک در اطلاع‌رسانی و گسترش این تحولات هست که نقش این شبکه‌ها را در تحولات سیاسی و اجتماعی، بیش‌ازپیش شایسته تحقیق و پژوهش می‌کند.

همچنین کرم‌های شبکه‌های اجتماعی، سرقت هویت، نشت داده‌ها، سرقت از حساب‌های بانکی و جعل هویت مواردی که کاربران شبکه‌های اجتماعی را تهدید می‌کند و مشکلات و آسیب‌هایی را برای آنان ایجاد می‌کند.

چارچوب نظری

چارچوب نظری تحقیق حاضر را نظریه «جامعه شبکه‌ای» مانوئل کاستلز و «ساخت‌شکنی اینترنت» تشکیل می‌دهد.

کاستلز صاحب نظریه جامعه شبکه‌ای در کتاب «جامعه اطلاعاتی» جهان آینده را این‌گونه ترسیم می‌نماید: «جهان آینده، جهانی مجازی، شبکه‌ای هوشمند با تاروپود اطلاعات و ماهیت فرهنگی همراه با بحران هویت هست. این جامعه شبکه‌ای در ساختار و کارکردهای خود، حول شبکه‌ها و جریانات به‌ظاهر سرمایه‌داری ولی متفاوت از سرمایه‌داری عصر صنعتی شکل گرفته است.»

کاستلز معتقد است، در این جامعه شبکه‌ای دیگر قدرت در نهادها (دولت) یا کنترل‌کنندگان نهادها متمرکز نیست بلکه باید آن را در شبکه‌های جهانی که دارای هندسه‌ای متغیر و جغرافیایی غیرمادی است جست‌وجو کرد (کاستلز، ۱۳۸۱: ۱۵۰).

شبکه اجتماعی مجازی، ساختاری اجتماعی است که از گره‌هایی (که عموماً فردی یا

سازمانی هستند) تشکیل شده است که توسط یک یا چند نوع خاص از وابستگی و از طریق فضای مجازی، به هم متصل‌اند.

شبکه‌های اجتماعی مجازی، پدیده‌هایی هستند که در محیط اینترنت ظهور کرده‌اند و ماهیت آن‌ها وابسته به ماهیت اینترنت است. می‌توان گفت که ابداع اینترنت تنها یک تحول در عرصه فناوری نیست، بلکه نمایانگر تغییر و تحولات در نوع نگاه به هستی و انسان است. البته این تغییر و تحولات فکری و نگرشی، تافته جدا بافته از دیدگاه‌های رایج نیست، بلکه به نظر می‌رسد ظهور اینترنت و واقعیت یافتن زندگی مجازی، سبب شده تا طیفی از نظریات رایج در باب هستی و انسان بیشتر مطرح شود. آن طیف از نظریات، دیدگاه‌های پسا ساختارگرایانه است (بل، ۱۳۹۰: ۱۵). که معتقدند در دوران کنونی حیات، روایت‌های بزرگ و فراگیر پایان یافته است. به این معنا که دیگر نمی‌توان درباره همه جوامع با نگاهی اثبات-گرایانه نظریه واحد سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ارائه داد؛ بلکه باید تفاوت‌های فرهنگی جوامع را پذیرفت. کلیدواژه‌های مهم این نظریات، مرکزیت زدایی، شالوده شکنی، مخالفت با جوهر گرایی، رد روایت‌های کلان، رد حقایق مطلق، تکثر و حمایت از هویت‌های پراکنده و حاشیه‌ای، تأکید بر نقش زبان در بازنمایی واقعیت، پذیرش نسبی گرایی فرهنگی و ... است. ساختار اینترنت و فضای مجازی با این نظریات، نزدیکی نشان می‌دهد. در اینترنت مرزها از بین می‌رود، تمامی روایت‌ها در عرض یکدیگر قد علم می‌کنند، پیچیدگی افزایش می‌یابد و ایده‌های متکثر فراوانی در آن منتشر می‌شوند. آنجا که «رولان بارت» یکی از نظریه پردازان پسا ساختارگرا درباره متن و معنای حاصل از آن، سخن می‌گوید، گویا اینترنت را توصیف می‌کند. وی در مقابل ساختارگرایان که متن را دارای یک معنای پنهان می‌دانستند که با ابزارهای زبانی باید آن را کشف کرد، معتقد است متن فاقد سلسله‌مراتب، امری متکثر و چندگانه است که معناهای متعددی می‌توان از آن استخراج کرد. وی می‌گوید؛ متن یک شبکه و محل بازی معناست؛ زیرا محل تفسیر و چندگانگی است. وی معتقد نیست که متن چندمعنا دارد، بلکه می‌گوید متن چندگانگی معنا را محقق می‌سازد (معینی علمداری، ۱۳۸۵: ۱۴۱) همچنان که اینترنت محیط تکثر و چندگانگی معنا را شکل می‌دهد.

نام اینترنت به طور تحت‌اللفظی یعنی، شبکه و تاروی بینایی که ابتدا و انتهای برای آن متصور نیست. این همان متن دریدا، بنیان‌گذار ساخت شکنی و پسا مدرنیسم را به ذهن می‌رساند که می‌گفت جهان و زمانی که آغاز و پایان نمی‌شناسد. اینترنت مجموعه‌ای از تارهای درهم‌تنیده است که انسان در آن سردرگم می‌شود؛ یعنی، کشف حقیقت در آن به سادگی نیست. هر متن در دل خود ابرپیوندهایی دارد؛ یعنی، برای تشریح یک کلمه، فرد با محیط دیگری پیوند می‌یابد (بل، ۱۳۹۰: ۱۵). این یعنی، حرکت دائم ذهن یا به گفته «نیکلاس کار» جابه‌جایی مدام ذهنی. نیکلاس کار، نویسنده کتاب «فضاهای توخالی: بلایی که اینترنت بر سر مغزهایمان می‌آورد»، در مقاله‌ای با عنوان «آیا اینترنت ما را کودن‌تر می‌کند؟» معتقد است استفاده روزافزون از اینترنت، توانایی اندیشه‌ورزی ژرف و دریافت اطلاعات همراه با تعمق را از انسان سلب می‌کند و توجه انسان را پاره‌پاره می‌کند. او می‌گوید اینترنت هرگز ما را به کند کردن اندیشه‌ورزی تشویق نمی‌کند، بلکه همیشه ما را در حالت جابه‌جایی ذهنی نگه می‌دارد به این معنا که به گفته «مایکل مرزینیک»، عصب‌شناس معروف آمریکایی، مغز انسان در اثر استفاده روزافزون از اینترنت دچار پرت‌شدن دائمی حواس و گسیختگی می‌شود. به گفته وی، تأثیر دائمی این اتفاق روی کیفیت حیات فکری ما می‌تواند مرگبار باشد (رجبی، ۱۳۸۹: ۱۰۳). نتیجه این امر، افزایش میل به تکرر و کاهش تمرکز بر اصول و حقایق مرکزی و تأمل در آن‌هاست، به گونه‌ای که اصول و بنیان‌های اساسی در هر حوزه‌ای مرجعیت خود را از دست می‌دهند.

نمونه بارز مرز شکنی در فضای مجازی، تداخل حوزه‌های محلی / جهانی، عمومی / خصوصی، مرد / زن و انسان / ماشین است. این موضوع با شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی مجازی رشد بیشتری یافته است. فرد در یک روستای دورافتاده پای اینترنت می‌نشیند و با زندگی در یک شهر غربی احساس نزدیکی می‌کند. حریم شخصی با هرزنامه‌های اینترنتی و تبلیغات اجباری، عمومی می‌شود. رابطه اصالت می‌یابد و مهم نیست که این رابطه بین دو جنس مخالف یا دونقطه با ویژگی‌های متفاوت است، بلکه مهم، اصل وجود رابطه بر مبنای علاقه‌مندی‌هاست. این رابطه مجازی، سبب کاهش ارتباطات واقعی می‌شود. «دانیل گلמן»

در کتاب «هوش اجتماعی» به پژوهشی اشاره می‌کند که تأکید دارد به ازای هر ساعتی که مردم وقت خود را در اینترنت سپری می‌کنند، ۲۴ دقیقه از تماس شخصی آن‌ها بین دوستان و اعضای خانواده کاسته می‌شود (رجبی، ۱۳۸۹: ۱۲۵).

«یارون لاینر»، نظریه‌پرداز واقعیت مجازی، فراتر از این را می‌گوید. او در کتاب «شما یک ابزارک نیستید» هشدار می‌دهد که ارتباطات اینترنتی، به صورتی گله‌وار افراد را درون «عشیره‌های مجازی متضاد» دسته‌بندی می‌کنند. واقعاً مبنای خصومت آن‌ها با یکدیگر چندان مهم نیست، بلکه اینترنت است که جزئیات اختلافی را برجسته می‌سازد و افراد را نسبت به آن‌ها حساس می‌کند. وی هشدار می‌دهد که این موضوع، سبب افزایش خصومت‌های اجتماعی می‌شود. ادامه صحبت‌های لاینر، تأکید بر تمامیت‌گرایی آمریکایی در اینترنت است که سبب افزایش دشمنی افراد جوامع می‌شود (رجبی، ۱۳۸۹: ۱۵۰). صاحب‌نظران دیگری نیز درباره استعمار و امپریالیسم سایبری آمریکا سخن گفته‌اند که مجال بحث دیگری می‌طلبد (ابو بوسا، ۱۳۸۵: ۷۴).

یکی از مسائلی که ساخت‌شکنان درباره فضای مجازی می‌گویند و جای تأمل دارد، این است که فضای مجازی مرز بین انسان و ماشین را برداشته است. ریشه این بحث در مجازی‌بودن واقعیت در صفحه اینترنت است که از آن به واقعیت مجازی تعبیر می‌شود. قابلیت اینترنت در شبیه‌سازی سه‌بعدی، غوطه‌ورسازی رایانه‌ای و دیداری - شنیداری از واقعیت یا تصورات واقعیت برای مدت طولانی سبب شده تا برخی بین انسان و رایانه مرزی قائل نباشند و فضای مجازی را محیطی تلقی کنند که در آن، انسان بدن گوشتی خود را فراموش می‌کند، کنار می‌گذارد و درنهایت از آن عبور کرده و می‌تواند بدون آن و تنها متکی بر هوش و تخیل نیز زیست کند. این‌ها البته خیال‌پردازی‌هایی است که از همان ابتدای گسترش رایانه و پدید آمدن فضای مجازی در داستان‌های علمی تخیلی افرادی همچون ویلیام گیسون، تخیلی‌نویس داستان‌های رایانه‌ای، وجود داشته است؛ اما این داستان‌های تخیلی با گسترش اینترنت هرچه بیشتر به محیط فکری فرهنگی انسان غربی وارد شده و تصورات عجیبی را در نوع نگاه آنان به انسان برانگیخته است. واژه پسا انسان، رایا اندامگان،

زندگی مصنوعی، هوش مصنوعی و ... از دسته مفاهیمی است که نشان‌دهنده این موضوع است. برای نمونه دو دانشمند به نام‌های «منفرد کلایندر» و «ناثان کلایندر» به دنبال انجام آزمایش‌ها برای یک مسافرت فضایی، تصویر رایا اندامگان را واقعی جلوه دادند. آنان در مقاله خود از تغییرات ضروری در بدن انسان برای زندگی آینده در فضا سخن گفتند. در دیدگاه آنان، رایا اندامگان «سامانه‌ای انسانی-ماشینی و خویش تنظیم» است که می‌تواند در موقعیت‌های مختلف به زندگی خود ادامه دهد. بعدها «هاراوی» با توسعه بیشتر ادبیات رایا اندامگان، آن را نوع نگاه کنونی به هستی دانست. مفهوم پسا انسان که نظریه پردازان غربی فضای مجازی منتشر می‌کنند، در همین جهت است. این نظریه می‌گوید یا گونه انسان در بن‌بست تکامل است و باید فناوری‌ها را در هم آمیزد تا به «سطح بعدی» تکامل یابد یا ما مدت‌هاست به دلیل روابط نزدیک روزافزون خود با غیر انسان‌هایی چون دست‌ساخته‌های فناوری، انسان نیستیم. از همین منظر است که موضوع هویت در فضای مجازی رنگ می‌بازد و سیال، متغیر و متکثر می‌شود (بل، ۱۳۹۰: ۲۵).

نتیجه‌ای که از نظریات بالا برمی‌آید اینکه به نظر می‌رسد فضای مجازی پیوند وثیقی با ساخت‌شکنی اشاره شده پسا مدرن‌ها دارد. قابلیت‌های این محیط سبب تقویت این گرایش‌ها می‌شود: گرایش گریز از مرکز؛ به صحنه آمدن هویت‌های متعدد، متکثر و ناشناخته با سلاقی مخصوص خود؛ عبور فرد از مرزهای عرفی و قانونی و بی‌اعتبار شدن مراجع و الگوهای عرفی و قانونی در محیط مجازی در اثر کم‌رنگ شدن ارتباطات واقعی و اصالت یافتن ارتباطات بر مبنای علاقه‌مندی در محیط مجازی. این وضعیت در شبکه‌های اجتماعی مجازی و از آن میان فیس‌بوک با شدت بیشتری همراه است.

روش‌شناسی

در این پژوهش از روش پیمایش استفاده شده است. «ترزال، بیکر» (۱۹۸۸) معتقد است تحقیقات پیمایشی توصیفی از نگرش و رفتار جمعیتی براساس انتخاب نمونه‌ای تصادفی که معرف گروه بررسی شده هستند و طرح سؤالاتی که باید از آن‌ها پرسیده شود، آغاز می‌شود

(ترزال، ۱۳۸۱: ۲۵).

جامعه آماری این پژوهش فارغ‌التحصیلان و دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا بوده‌اند. به دلیل اینکه از جمعیت و آمار این مخاطبان اطلاعاتی در دست نبود با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه برابر ۳۸۴ نفر از فارغ‌التحصیلان و دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا مراجعه‌کننده به کتابخانه‌ها و پژوهشگاه‌ها برآورد شد. جهت جمع‌آوری اطلاعات از «پرسشنامه محقق ساخته» استفاده شده است. پرسشنامه تدوین شده دارای ۴۴ سؤال بود که اکثر آن‌ها دارای طیف لیکرت بوده است.

در این پژوهش برای رسیدن به روایی محتوایی مناسب پرسشنامه از یاری اساتید این امر نسبت به بررسی و اصلاح آن‌ها کمک گرفته شد و در یک جمع‌بندی منطقی، پرسشنامه‌ای که به نظر می‌رسید بیشترین نزدیکی مفهومی با موضوع سنجیده شده را داراست؛ به عنوان پرسشنامه انتخاب شد.

با توجه به پرسشنامه خودساخته که براساس رتبه‌بندی مقیاس لیکرت طراحی شده بود، برای بررسی اعتبار و همسانی درونی آن از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد؛ و به این منظور پرسشنامه تدوین شده بر روی یک نمونه کوچک ۳۰ نفری از جامعه مدنظر به صورت تصادفی و آزمایشی اجرا و سپس داده‌های به دست آمده وارد رایانه شده و با نرم افزار SPSS، ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد. نتایج حاکی از آن است که پرسشنامه با ضریبی معادل ۰/۸۷ از اعتبار مناسبی برخوردار بوده است.

یافته‌های تحقیق

از مجموع ۳۸۴ نفری که پرسشنامه پژوهش حاضر را پاسخ داده‌اند ۷۱/۹ درصد زن و ۲۸/۱ درصد مرد بوده‌اند. از نظر توزیع سنی بیشترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال و کمترین فراوانی مربوط به گروه سنی زیر ۲۰ سال است. میانگین سن نمونه بررسی شده ۲۰-۳۳ سال بوده و بیشترین فراوانی (نما) سن ۳۱ سال بوده، پایین‌ترین سن ۱۹ سال و بالاترین ۴۹ سال بوده است. همچنین از نظر تحصیلات نیز ۴۱/۷ درصد پاسخگویان با تحصیلات

بررسی نگرش کاربران نسبت به تهدیدها و ... ۲۸۱

فوق لیسانس، ۲۹/۲ درصد پاسخگویان با تحصیلات لیسانس، ۲۵ درصد دانشجوی فوق لیسانس و ۴/۲ درصد با تحصیلات دکترا بودند. از نظر وضعیت تأهل و اشتغال نیز ۵۵/۲ درصد پاسخگویان مجرد و ۴۴/۸ درصد آنان نیز متأهل بودند و ۸۳/۶ درصد آنان شاغل و ۱۰/۴ درصد نیز بیکار بوده‌اند.

همه افرادی که به پرسشنامه پژوهش پاسخ داده‌اند به اینترنت دسترسی داشته و بیشترین مکان‌های اتصال به اینترنت در بین آن‌ها ۸۸ درصد در منزل، ۶۴/۶ درصد در محل کار، ۱۴/۶ درصد دانشگاه و ۱۰/۴ درصد در کافی‌نت بوده و ۹/۴ درصد افراد در سایر مکان‌ها نیز به اینترنت دسترسی داشته‌اند. همچنین ۷۱/۴ درصد پاسخگویان هرروز هفته و ۲۲/۹ درصد اکثر روزهای هفته از اینترنت استفاده می‌کنند و تنها ۳/۶ درصد بعضی روزها در هفته و ۲/۱ درصد نیز به‌ندرت از اینترنت استفاده می‌کنند.

میزان استفاده آنان نشان می‌دهد که ۴۳/۲ درصد پاسخگویان روزانه ۱ تا ۳ ساعت، ۲۶/۸ درصد ۴ تا ۷ ساعت، ۱۲ درصد یک ساعت و کمتر، ۱۱/۷ درصد ۸ تا ۱۰ ساعت و ۶/۲ درصد نیز بیش از ۱۰ ساعت از اینترنت استفاده می‌کنند. همچنین میانگین ساعت‌های روزانه استفاده از اینترنت بیش از ۴ ساعت است و کمترین میزان استفاده ۳۰ دقیقه در روز و بیشترین استفاده ۱۵ ساعت در روز بوده است.

بررسی‌ها حاکی از آن است که ۸۵/۹ درصد فارغ‌التحصیلان و دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا در شبکه‌های اجتماعی عضو بوده و تنها ۱۴/۱ درصد آنان در این شبکه‌ها عضویت نداشته‌اند.

بنا بر اظهارات پاسخگویان ۴۹/۵ درصد آنان روزانه یک ساعت و کمتر، ۲۴/۵ درصد ۱ تا ۳ ساعت، ۸/۱ درصد ۸ تا ۱۰ ساعت و ۳/۹ درصد ۴ تا ۷ ساعت از شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند. همچنین میانگین ساعت‌های روزانه استفاده از شبکه‌های اجتماعی کمتر از ۲ ساعت است و کمترین میزان استفاده ۵ دقیقه در روز و بیشترین استفاده ۱۰ ساعت در روز بوده است.

۶۳ درصد پاسخگویان از فیلترشکن و ۲۲/۹ درصد از VPN برای اتصال به شبکه‌های

۲۸۲ مجموعه مقالات کرسی‌های ترویجی دانشگاه علامه طباطبائی (۱۳۹۷)

اجتماعی استفاده می کرده‌اند و ۱۴/۱ درصد نیز از هیچ کدام استفاده نمی کنند؛ و ۴۷/۲ درصد پاسخگویان معتقدند فیلترینگ در فقدان دسترسی به شبکه‌های اجتماعی مؤثر نبوده است. با توجه به اطلاعات به دست آمده مشخص شد که ۸۱/۸ درصد پاسخگویان در فیس بوک، ۵۴/۷ درصد در وایبر، ۳۷ درصد اینستاگرام، ۲۰/۳ درصد در یوتیوب و ۱۴/۶ درصد نیز در توئیتر عضو هستند. همچنین ۴۵/۶ درصد پاسخگویان کم و خیلی کم و ۳۸/۷ درصد نیز تا حدی در شبکه‌های اجتماعی فعالیت می کنند. همچنین ۵۶/۲ درصد پاسخگویان تا حدی و ۳۵/۸ درصد آنان کم و خیلی کم به مطالب منتشر شده در شبکه‌های اجتماعی اعتماد دارند و تنها ۸ درصد اعتماد زیادی به شبکه‌های اجتماعی دارند؛ باین وجود ۵۷/۲ درصد آنان با راهکارهای مقابله با تهدیدهای شبکه‌های اجتماعی موافق نیستند.

جدول ۱: توزیع فراوانی و درصدی پاسخگویان برحسب پاسخ به گویه‌های دلایل استفاده از شبکه‌های اجتماعی

گویه‌ها	جمع	فراوانی	درصد	جمع	فراوانی	درصد
کسب اطلاعات و اخبار	۱۲۰	۱۰۲	۹۴	۱۴	۱۶	۳۴۶
	۳۱,۲	۲۶,۶	۲۴,۵	۳,۶	۴,۲	۱۰۰,۰
دوست‌یابی جدید و ارتباط با دوستان	۱۶	۶۴	۹۶	۸۴	۸۶	۳۴۶
	۴,۲	۱۶,۷	۲۵,۰	۲۱,۹	۲۲,۴	۱۰۰,۰
گفت‌وگو پیرامون مسائل سیاسی و اجتماعی	۸	۵۴	۱۲۶	۵۴	۱۰۴	۳۴۶
	۲,۱	۱۴,۱	۳۲,۸	۱۴,۱	۲۱,۱	۱۰۰,۰
سرگرمی (آپلود فیلم، عکس و غیره)	۴۰	۵۶	۱۰۲	۷۰	۷۸	۳۴۶
	۱۰,۴	۱۴,۶	۲۶,۶	۱۸,۲	۲۰,۳	۱۰۰,۰
تولید محتوا (گذاشتن مطلب)	۲۴	۵۶	۱۵۶	۳۸	۷۲	۳۴۶
	۶,۲	۱۴,۶	۴۰,۶	۹,۹	۱۸,۸	۱۰۰,۰
استفاده علمی	۵۶	۸۰	۱۱۴	۳۲	۶۴	۳۴۶
	۱۴,۶	۲۰,۸	۲۹,۷	۸,۳	۱۶,۷	۱۰۰,۰

۲۸۳ بررسی نگرش کاربران نسبت به تهدیدها و ...

جدول (۱) توزیع فراوانی و درصد هیک از گویه‌های دلایل استفاده از شبکه‌های اجتماعی را نشان می‌دهد؛ بنابراین جدول کسب اطلاعات و اخبار بیشترین دلیل استفاده از شبکه‌های اجتماعی بوده است.

جدول ۲: همبستگی بین سن و نگرش نسبت به تهدید آفرین بودن شبکه‌های اجتماعی

متغیرها	نوع همبستگی	میزان همبستگی	مجدور R (R^2)	جهت همبستگی	سطح معنی‌داری
سن و نگرش نسبت به تهدید آفرین بودن شبکه‌های اجتماعی	پیرسون	۰,۱۰۴	۰,۰۱۱	مثبت	۰,۰۴۲

با توجه به جدول (۲) ضریب همبستگی بین سن و نگرش نسبت به تهدید آفرین بودن شبکه‌های اجتماعی ۰,۱۰۴ به دست آمده است که این میزان همبستگی در سطح ۰,۰۴۲ معنی دارد است؛ بنابراین، با توجه به مثبت بودن جهت همبستگی می‌توان چنین نتیجه گرفت که با افزایش و کاهش سن افراد میزان نگرش نسبت به تهدید آفرینی شبکه‌های اجتماعی نیز افزایش یا کاهش می‌یابد؛ در نتیجه فرضیه اول تحقیق تأیید می‌شود.

جدول ۳: توزیع متقاطع متغیرهای تحصیلات و نگرش نسبت به تهدید آفرین بودن شبکه‌های اجتماعی

جمع	تحصیلات					
	دکتر	فوق لیسانس	لیسانس			
142	16	86	40	فراوانی	مخالف	تهدید آفرینی شبکه های اجتماعی
100.0%	11.3%	60.6%	28.2%	درصد		
180	0	132	48	فراوانی	نه موافق نه مخالف	
100.0%	.0%	73.3%	26.7%	درصد	مخالف	
62	0	38	24	فراوانی	موافق	
100.0%	.0%	61.3%	38.7%	درصد		
384	16	256	112	فراوانی	جمع	
100.0%	4.2%	66.7%	29.2%	درصد		

جدول ۴: نتایج آزمون خی‌دو جهت بررسی رابطه بین تحصیلات و نگرش نسبت به تهدید آفرین بودن شبکه‌های اجتماعی

مقدار	درجه آزادی	سطح معناداری	ضریب همبستگی فی
خی‌دو	۴	۰,۰۰۰	۰,۲۸۸

با توجه به جدول (۴) میزان آماره خی‌دو، برابر $31/900$ و درجه آزادی آن برابر ۴ با سطح معناداری ۰,۰۰۰ است؛ چون میزان سطح معناداری از ۰,۰۱ کمتر است؛ بنابراین، فرضیه وجود رابطه بین تحصیلات و نگرش نسبت به تهدید آفرین بودن شبکه‌های اجتماعی با ۹۹٪ اطمینان و ۱٪ خطا تأیید می‌شود؛ همچنین میزان ضریب همبستگی فی این دو متغیر برابر ۰,۲۸۸ است. این میزان ضریب همبستگی بیان‌کننده ارتباط ضعیف بین این دو متغیر است. افراد با تحصیلات بالاتر کمتر شبکه‌های اجتماعی را تهدید آفرین می‌دانند.

نتیجه‌گیری

به‌طور کلی نتایج به‌دست‌آمده را می‌توان چنین جمع‌بندی کرد که فیس‌بوک، وایبر، اینستاگرام، یوتیوب و توییتر به‌ترتیب محبوب‌ترین شبکه‌های اجتماعی در بین فارغ‌التحصیلان و دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا بوده است. همچنین آنان روزانه حداقل ۲ ساعت از وقت خود را در این شبکه‌ها می‌گذرانند. افراد برای اتصال به شبکه‌های اجتماعی از فیلترشکن و VPN استفاده می‌کنند و به‌راحتی نیز به آنان دسترسی دارند. همچنین آنان معتقدند فیلتر کردن شبکه‌های اجتماعی مانعی بر سر راه استفاده از این شبکه‌ها ایجاد نمی‌کند و با راهکارهای مقابله با تهدیدات این شبکه‌ها نیز موافق نیستند.

اکثریت فارغ‌التحصیلان و دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا نگرشی مثبت به کارکردهای شبکه‌های اجتماعی دارند و اکثریت قریب به اتفاق آنان نه موافق و نه مخالف و همچنین ۳۷ درصد آنان مخالف تهدید آفرین بودن شبکه‌های اجتماعی هستند. بررسی‌ها

۲۸۵ بررسی نگرش کاربران نسبت به تهدیدها و ...

حاکمی از آن است که بین عضویت در شبکه‌های اجتماعی و نگرش نسبت به تهدید آفرین بودن این شبکه‌ها رابطه معناداری وجود دارد. به طوری که میانگین نمره نگرش نسبت به تهدید آفرین بودن شبکه‌های اجتماعی در بین کسانی که در این شبکه‌ها عضو بوده‌اند ۲۸/۴۸ و در مقابل میانگین نمره نگرش نسبت به تهدید آفرین بودن شبکه‌های اجتماعی در بین کسانی که عضو این شبکه‌ها نیستند ۳۲/۴۰ بوده است؛ بنابراین، افراد عضو این شبکه‌ها کمتر آن‌ها را تهدید آفرین می‌دانند.

همچنین نتایج نشان داد که هر چه سن افراد بیشتر باشد موافق تهدید آفرینی شبکه‌های اجتماعی هستند. بین جنسیت و نگرش نسبت به تهدید آفرین بودن شبکه‌های اجتماعی رابطه معناداری وجود ندارد؛ بنابراین، بین نگرش نسبت به تهدید آفرینی شبکه‌های اجتماعی بین زنان و مردان تفاوتی وجود ندارد. بین تحصیلات و نگرش نسبت به تهدید آفرین بودن شبکه‌های اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. به طوری که افراد با تحصیلات بالاتر کمتر شبکه‌های اجتماعی را تهدید آفرین می‌دانند.

با توجه به اینکه بنیان شبکه‌های اجتماعی بر نظارت عمومی مردمی است نه نظارت دولتی، نظارت دولتی بر شبکه‌های اجتماعی ره به جایی نمی‌برد، شاید بهترین کار برای فعالان و مسئولان فرهنگی کشور، تقویت و ساماندهی هسته‌های فرهنگی مذهبی مبتنی بر نگاه مستند به اسلام در محیط شبکه‌های اجتماعی برای پیشینه کردن پتانسیل یارگیری در این فضا است؛ اما نباید فراموش کرد این غایت که بتوان تمام یا حتی اکثر جامعه را براساس آموزه‌هایی که ما بدان باور داریم، تربیت کنیم، دیگر رنگ باخته است، سمت و سوی حرکت در بهترین حالت پیشینه کردن یادگیری است نه تمامیت طلبی آن، شبکه‌های اجتماعی جامعه را به پاره‌هایی هم پیوند و پراکنده تقسیم می‌کنند. شبکه‌های اجتماعی الکترونیک خواسته یا ناخواسته سیاست را به سمت یک دموکراسی مشارکتی سوق خواهند داد. پیش ترها تصور می‌شد که دموکراسی فرایندی است لزوماً غربی ساز، اما امروزه این باور سست شده است. دموکراسی مشارکتی نوین مبتنی بر رسانه‌های الکترونیک، به تمامی اقلیت‌هایی که تاکنون

به دلیل فقدان دسترسی به رسانه‌ها، محوشده بودند، امکان سخن گفتن و شنیده شدن خواهد داد و فرایندی است پراکنده‌ساز و تنوع‌آفرین که به تمامی سلايق و گروه‌های موجود در جامعه امکان حضور و بروز و فعالیت می‌دهد؛ از همین رو برای تمام کشورهای دنیا، هم‌زمان عرصه‌هایی از تهدید و فرصت پدید آورده است.

منابع و مأخذ فارسی

- ابوبوسا، ر. ک (۱۳۸۵). *امپریالیسم سایبر*. ترجمه پرویز علوی، تهران: ثانیه.
- بشیر، حسن (۱۳۹۱). *رسانه‌های بیگانه: قرائتی با تحلیل گفتمان* - کتاب اول از «مجموعه تحلیل گفتمان رسانه‌های جهان». انتشارات سیمای شرق.
- بل، دیوید (۱۳۹۰). *نظریه پردازان فرهنگ سایبری*. ترجمه مهدی شفیعیان، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- سلطانی فر (۱۳۹۱). *تکنولوژی‌های کاربردی در روابط عمومی الکترونیک*. تهران: ترزال، بیکر (۱۳۸۱). *نحوه انجام تحقیقات اجتماعی*. ترجمه هوشنگ نایی، تهران: انتشارات سروش.
- رجبی، داود (۱۳۸۹). *قاب جادو؛ آسیب‌های اینترنتی در غرب*. تهران: مرکز پژوهش‌های صداوسیما.
- کیا، علی‌اصغر (۱۳۹۱). *رسانه‌های نوین*. تهران: نشر علم.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۱). *عصر اطلاعات، اقتصاد، جامعه و فرهنگ: قدرت هویت*. ترجمه حسن چاووشیان. تهران: طرح نو.
- معینی علمداری، جهانگیر (۱۳۸۵). *روش‌شناسی نظریه‌های جدید در سیاست*. تهران: دانشگاه تهران.

۲۸۷ بررسی نگرش کاربران نسبت به تهدیدها و ...

منابع انگلیسی

- Limitations and Potential of the Internet in Journalism Practice in Iran*
SEARCH: The Journal of the South East Asia Research Center for
Communications and Humanities, Vol 2 No.1, 2010, pp 21-31
- C Media Journal of Community, Citizen's and Third Sector Media and
Communication, "Iranian Youth Online: Identity between traditional and
modern lifestyles" ISSN 1832-6161 Issue 4 August 2008